

עומק הפשט

עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך י

פ' ויגש

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

050-4125205 / 08-6882799

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) "ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים" (מה, כג) – מה באה להוסיף תיבת "כזאת" ? / רש"י מפרש: "כחשבון הזה", אך הא גופא קשיא – מה החידוש בזה ? / יוסף שלח עשרה חמורים, משום שראה את פרעה ששלח עשרה חמורים (ולא אחד עשר)

(ב) "ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים" (מה, כג) – ומביא רש"י שני פירושים / הפירוש "גריסין של פול" מובן בפשטות, על פי דברי רש"י בפרשת לך לך / בנוגע להפירוש "יין ישן" מדגיש רש"י שכן "מצינו בגמרא", כי אין זה מתאים כל כך בפשט המלים "מטוב מצרים" / ובנוגע ל"גריסין" מדגיש רש"י שהוא "מדרש אגדה", וכוונתו שרמזו יוסף לאביו שאין לו להצטער על מה שהיה

"ולאביו שלח בזאת עשרה חמורים נושאים
 מטוב מצרים ועשר אתונות נושאות
 בר ולחם ומזון לאביו לדרך" (מה, כג)
 שלח כזאת - כתשכון הזה, ומהו
 התשכון 'עשרה חמורים וגו':

המפרשים התקשו בפירוש תיבת "כזאת" – מה באה להשמיענו? וכי מה היה
 חסר במקרא אם היה כתוב: "ולאביו שלח עשרה חמורים", שלכן הוצרך להוסיף
 תיבת "כזאת" ("ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים")?

וביארו כמה מן המפרשים, שהכוונה בתיבת "כזאת" היא "כמו זאת", במשמעות
 של השוואה עם הידוע לנו מקודם לכן. והיינו, שבפסוק הקודם מסופר על מתנתו
 של יוסף לאחיו: "לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף
 וחמש חליפות שמלות" – ובתיבת "כזאת" מתכוון הכתוב להשוות בין המתנות,
 שמתנתו של יוסף לאביו היתה "כמו זאת" – כמו המתנה שנתן לאחיו.

[כן כתב בספרונו: "ולאביו שלח כזאת" – כמו מתנת בנימין, ועם זה שלח עשרה חמורים ועשר
 אתונות" (והיינו, שיוסף שלח לאביו "כזאת", וגם "עשרה חמורים ועשר אתונות"). ובאור החיים
 פירש: "טעם אומרם 'כזאת', ולא הספיק המפורש. להיות שאמר 'נושאים מטוב מצרים', ולא נודע
 מה הוא טוב מצרים – לזה הקדים לומר 'כזאת', לומר: כמין המוזכר בסמוך, שמלות וכלי כסף".
 וראה גם ראב"ע, חזקוני, ועוד].

אמנם מדברי רש"י בפירושו מובן, שלדעתו אין הכוונה כאן להשוות את המתנה ליעקב (שבפסוק זה) עם המתנה לאחי יוסף (שבפסוק הקודם). כי רש"י מפרש: "שלח כזאת – כחשבון הזה. ומהו החשבון? עשרה חמורים". והיינו, שתיבת "כזאת" מתייחסת היא להחשבון של "עשרה חמורים"; ומעתה, אין לפרש שבא בזה להשוות את המתנה שבפסוק זה עם המתנה שבפסוק הקודם, שהרי בפסוק הקודם לא נזכרו חמורים כלל (אלא רק כסף ושמלות).

והדרא קושיא לדוכתא – אליבא דרש"י: למה הוסיף הכתוב תיבת "כזאת", ולא די לו בעצם הסיפור: "ולאביו שלח עשרה חמורים"?

"חמורים" ממש

לכאורה אפשר היה לפרש, שתיבת "כזאת" באה להדגיש שהמתנה היתה כחשבון הזה – "עשרה חמורים" בדיוק, לא פחות ולא יותר.

אבל קשה מאוד לומר כן: וכי מדוע נעלה על דעתנו שיוסף שלח חשבון אחר, שונה מהמפורש בכתוב, שלכן צריך להוסיף ולהדגיש "כזאת – כחשבון הזה"?

ולכן יש שפירשו לאידך גיסא², שתיבת "כזאת" באה לשלול את המשמעות הפשוטה של "עשרה חמורים". והיינו, שאם היה כתוב רק "ולאביו שלח עשרה חמורים", היינו מבינים כפשוטו – ששלח יוסף לאביו עשרה חמורים; ולכן הוסיף הכתוב והדגיש "כזאת עשרה חמורים", ללמדנו שלא שלח חמורים ממש, אלא רק ששלח לו "מטוב מצרים" בחשבון משא שנושאים עשרה חמורים. וזו כוונת רש"י באומרו "כחשבון הזה" – היינו, שלא שלח עשרה חמורים ממש, אלא רק כחשבון משא של עשרה חמורים נולפי פירושם, הרי "כזאת" אין ענינו במשמעות של השוואה, "כמו זאת" – אלא במשמעות של דוגמא ודמיון בלבד, שהמתנה היתה רק כמו משא של עשרה חמורים, ולא עשרה חמורים ממש].

אבל פירוש זה אינו מיושב כל צרכו, שהרי פשוטות לשון הכתוב היא שיוסף שלח חמורים ממש! ואם אכן נתכוון רש"י לחדש חידוש גדול ולהוציא את הכתוב מפשוטו, שלא היו כאן עשרה חמורים ממש – היה צריך לכתוב בסגנון ברור, ולומר: "כמשא של עשרה חמורים"; ומזה שכתב "כחשבון הזה", מובן שכוונתו היא למספר

2. וכן הובא בחומשים המצויים כהגהה בתוך דברי רש"י.

של עשרה חמורים, כפשטות הכתוב, ולא רק לכמות המשא שהם נושאים. ואם כן עדיין לא העלינו ארוכה לתיבת "כזאת", שלפי רש"י נראית כמיותרת וחסרת משמעות.

"כי כמוך כפרעה"

ויש לומר, שבאמת גם לרש"י הכוונה ב"כזאת" היא במשמעות של השוואה ("כמו זאת"), שנתכוון הכתוב להשוות בין מתנה זו של יוסף לאביו לבין מתנה אחרת הכתובה מקודם לכן; אלא שלדעתו, ההשוואה אינה להמתנה שנתן יוסף לאחיו (וכפירוש המפרשים הנ"ל), אלא ההשוואה היא למתנת פרעה.

ביאור הענין:

לפני כן מסופר³ שכאשר שמע פרעה על זה שבאו אחי יוסף וכו', צוה אותו: "אמור אל אחיך זאת עשו, טענו את בעירכם, ולכו בואו ארצה כנען". והיינו, שפרעה, בשמעו שהם אחי יוסף, נתעורר אליהם ביחס של חיבה, ולכן אמר ליוסף שיתן לאחיו תבואה לטעון על חמוריהם – מתנה ליעקב וביתו.

וכשראה יוסף שפרעה שולח מתנה זו ליעקב, למד – באופן דקל וחומר – שגם הוא עצמו צריך לשלוח מתנה לאביו יעקב, ואף גדולה יותר מזו של פרעה.

וזהו שאומר הכתוב: ולאביו שלח – יוסף מעצמו (מלבד מה ששלח בשליחותו של פרעה); כזאת – כחשבון הזה, היינו כאותו החשבון ששלח פרעה: עשרה חמורים (ונוסף על השילוח כחשבוננו של פרעה, שלח גם – באותו מספר – עשר אתונות, כדי שמתנתו תהיה גדולה יותר מזו של פרעה).

ובהשוואה זו בין המתנות, נתכוון הכתוב ליישב תמיהה גדולה: הרי אחי יוסף חזרו אל ארץ כנען על מנת לשוב תיכף ומיד למצרים, וכפי שאמר להם יוסף⁴ "ומהרתם והורדתם את אבי הנה"; ולשם מה איפוא שלח עמהם יוסף מטען גדול כזה של מזון – "עשרה חמורים.. ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון"?

אלא, שמכיון ופרעה שלח מתנה ליעקב וביתו, הסיק יוסף שמחובתו גם לעשות

3. מה, יז.

4. מה, יג.

כן, כי אין זה מכבודו של יעקב שמתנת יוסף בנו נראית קטנה משל מתנת פרעה. ולכן שלח באותו חשבון ששלח פרעה – "עשרה חמורים" (ועוד הוסיף עליהם "עשר אתונות"). והיינו, שמשלוח זה לא נועד לפרנסה ומזון גרידא, אלא כאות מחווה וכבוד.

עשר ולא אחד עשר

אלא שבאמת עדיין אין הענין מיושב, שהרי פרעה צוה בנוגע לאחי יוסף "טענו את בעירכם", שיטענו את חמוריהם – והם היו אחד אחד עשר אחים, כך שהיו עמהם אחד עשר חמורים;

ואם מתנת פרעה היתה במספר אחד עשר, איך אפשר לומר שמתנת יוסף במספר עשר היתה "כזאת", "כחשבון הזה" ששלח פרעה?

אך באמת רש"י לשיטתו:

בסוף פרשת מקץ⁵, מספר הכתוב על מציאת הגביע באמתחת בנימין, שאז טען יוסף כלפי אחיו שמעיקר הדין כל האחים היו צריכים להיתפס בעוון זה, ורש"י שם מפרש: "עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם – כולם נתפשים". וגם כאן צריך ביאור: הרי היו אחד אחד עשר אחים – ולמה נקט מספר עשרה?

ובאמת שבדוחק היה אפשר לפרש ש"עשרה" לאו דוקא, אלא הכוונה היא במובן של חבורה; אבל כד דייקת שפיר בהמשך המקראות נמצא, (אמנם היו אחד עשר אנשים, אך) חמורים עם אמתחות היו רק עשרה:

בפעם הראשונה שירדו אחי יוסף לשבור בר במצרים, עיכב יוסף את שמעון ולא נתן לו לחזור לארץ כנען. ומכיון שהיה אז רעב בארץ, מסתבר, שאף שעיכב יוסף את שמעון עצמו בתור משכון, הרי לא היתה לו סיבה לעכב את חמורו, ונראה שיוסף הטעין את החמור (של שמעון) במזון לפרנסת אביו ובני ביתו, ושלחו ביד האחים לארץ כנען.

ומעתה, כאשר ירדו אחי יוסף למצרים בפעם השניה, באו רק עשרה אחים עם עשרה חמורים, ואילו לשמעון – שהצטרף אליהם במצרים, כאשר הוציא יוסף אותו

אליהם – לא היה חמור עמו.

[ואין לומר ששמעון קנה לו חמור לפני שיצאו לדרך, כי מפשטות הכתובים מוכח שמן הזמן שהוציא אליהם יוסף את שמעון עד שמילא את אמתחותיהם – הנטענות על חמוריהם – לא יצאו מבית יוסף, דוק ותשכח].

ומעתה מדוייק לשון רש"י שם – "עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם", כי היו רק עשרה אמתחות (שבהם יכול היה הגביע להיות) ולא אחד עשר. ומובן גם בנידון דידן, שכאשר אמר פרעה "טענו את בעירכם" הטעינו עשרה חמורים בלבד; ואתי שפיר ההשוואה "כזאת – כחשבון הזה – עשרה חמורים". וק"ל.

(חלק י – ויגש ב)

"ולאביו שלח בזאת עשרה חמורים נושאים
ממזוב מצרים ועשר אתונות נושאות
בר ולחם ומזון לאביו לדרך" (מה, בג)
מטוב מצרים – מלינו בגמרא ששלח לו יין וסדעת
זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה, גריסין של פול:

צריך ביאור ביסוד החילוק בין שני הפירושים מה הוא "טוב מצרים", ולמה
הוצרך רש"י לשניהם – ולא די לו באחד מהם.

ולהוסיף, אשר כד דייקת בלשון רש"י נראה שינוי גדול בסגנונו בשני הפירושים:
בפירוש הא', רש"י אינו מסתפק בפירוש הדבר ששלח יוסף: "יין ישן" – אלא
מוסיף הטעם לזה: "שדעת זקנים נוחה הימנו" (והיינו, שכיון ויעקב היה אז זקן, לכן
תהיה דעתו נוחה מ"יין ישן");

אמנם בפירוש הב' סתם וכתב "גריסין של פול", ולא פירש: מה הטעם ששלח
יוסף דבר זה דוקא?

ואמנם, במפרשים ביארו בכמה אופנים את התועלת המיוחדת עבור יעקב
מ"גריסין של פול":

יש שכתבו בפשטות, שהם "מאכל רך וטוב לזקנים"⁶; ויש שהביאו ש"גריסין" אלו מביאים את השינה, ולכן "שייך לזקן לפי שאין לו שינה כראוי כדרך הזקנים חלושי הטבע"⁷; ועוד נתנו טעם אשר "הגריסין משמחין את מי שמיצר בנפשו, ולפי שיוסף ידע שיעקב היה שרוי בצער עד עכשיו, וגם עתה יהיה מיצר לצאת לחוצה לארץ.. לפיכך שלח לו גריסין לשמחו"⁸.

אך בזה מתחזקת הקושיא על רש"י, למה שתק ולא כתב (עכ"פ א') מטעמים אלו? ואין לתרץ סמך רש"י על התלמיד שיבין טעמים אלו מעצמו – שהרי בפירושו הא' ד"יין ישן" ראה רש"י לפרש להדיא הטעם ש"דעת זקנים נוחה הימנו" (ולא סמך על התלמיד שיבין זה מעצמו).

וכי לאכול מגפנה הוא צריך?!

וי"ל בביאור הענין:

משמעות התיבות "מטוב מצרים" היא – שיוסף שלח לאביו (הנמצא בארץ כנען) מאותם דברים טובים הנמצאים במיוחד בארץ מצרים.

מה הם הדברים שבהם נשתבחה מצרים? כבר פירש לנו רש"י לעיל בפ' לך⁹ אשר ארץ מצרים היתה ידועה בשבחה לענין "זרעים" (בכתוב שם משבח את כנען הירדן שהיתה "כגן ה' כארץ מצרים", ורש"י מפרש: "כגן ה' – לאילנות; כארץ מצרים – לזרעים").

וזהו שבפירושו הב' מפרש רש"י ש"טוב מצרים" היינו "גריסין של פול", ולא הוצרך להוסיף טעם והסבר – כי מובן הוא בפשטות, שיוסף שלח לאביו מאכל שהוא משבחה המיוחד של ארץ מצרים ("מטוב מצרים"), והיינו "גריסין של פול" שהוא מהזרעים שנשתבחה בהם מצרים¹⁰.

אולם הפירוש הא' שמביא רש"י, "יין ישן" – אינו מתיישב כ"כ בפירוש התיבות

6. הואיל משה – באר היטב.

7. דברי דוד.

8. נחלת יעקב. ועד"ז בדברי דוד שם.

9. יג, י.

10. והיה בפרט מאכל חשוב במצרים – ראה בהנסמן ב"תורה שלימה" על אתר אות ע.

"מטוב מצרים", שהרי מצינו (כנ"ל) שארץ מצרים נשתבחה בזרעים ולא באילנות, ואם כן קשה לומר על היין (שמקורו בעץ הגפן) שהוא "טוב מצרים"¹¹. ואדרבה, ארץ כנען היא זו שנשתבחה בענין היין – "ארץ חטה ושעורה וגפן"¹² – ואיך ישלח יוסף לאביו, הנמצא בארץ כנען, יין בתור "טוב מצרים"?!

ולכן דוקא בפירוש זה הוצרך רש"י להוסיף ולתת טעם – ("יין ישן) שדעת זקנים נוחה הימנו", וכדלקמן.

יין של כבוד

הנה הפירוש הב', "גריסין של פול", מיושב הוא היטב בהתיבות "מטוב מצרים" (כנ"ל) – אבל אין הוא מתיישב כל כך בתוכן הכללי של העניין¹³:

יוסף הרי צוה לאחיו "מהרו ועלו אל אבי .. ומהרתם והורדתם את אבי הנה"¹⁴. ומכיון שחזרתם לארץ כנען היתה רק לזמן מועט, על מנת שימהרו לשוב למצרים ביחד עם יעקב אביהם – מובן שאין להם צורך בכמות מרובה של מזון, שהרי בלאו הכי חוזרים ובאים למצרים, ויהיו סמוכים על שולחן יוסף וכו'.

ומעתה מובן, שזה ששלח יוסף לאביו "עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים", הוא בתור מתנה לכבודו (ולא כדבר המוכרח להחיותו ברעב); ולכן לא מסתבר שיוסף שלח לאביו סתם מזון משובח שיהיה לו לאכילה, אלא מסתבר ששלח דבר מיוחד, המבטא את כוונתו לכבד את אביו.

וזהו שבפירוש הא' מפרש רש"י "שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו" – היינו, ששלח דבר של נחת רוח ותענוג (ולא מזון המוכרח לשבור רעבונו), שבזה מודגש רצונו וכוונתו לכבד את אביו.

והלשון "מטוב מצרים" – עכצ"ל (לפי פירוש זה) שהכוונה בזה היא להדבר הכי טוב ומתאים שהיה במצרים, בתור מתנת כבוד ליעקב.

11. וראה עוד בשיחת ש"פ חוקת תשמ"ה.

12. עקב ח, ח.

13. בהבא לקמן – ראה גם לעיל סימן א.

14. מה, ט-יג.

מקור היין – בדברי הגמרא

ומעתה יובן למה הוצרך רש"י לשני הפירושים ולא די לו בא' מהם – כי בכל אחד מהם מעלה שאין בחבירו:

הפירוש הב' מתאים הוא היטב מצד פירוש התיבות "מטוב מצרים" – כי "גריסין של פול" הם מאכל משובח המיוחד למצרים, אבל אינו מתיישב כ"כ מצד תוכן כללות הענין; ואילו הפירוש הא' אינו מתיישב כ"כ בלשון "מטוב מצרים" – שהרי לא מצינו שארץ מצרים נשתבחה ביין – אך מתאים הוא מצד תוכן הענין, שנתכוון יוסף לכבד את אביו ולכן שלח לו דבר המתאים לפניו במיוחד ("דעת זקנים נוחה הימנו").

ולדרך זו יומתק גם לשון רש"י, שמקדים להפירוש הא' את הלשון "מצינו בגמרא" – לשון יוצאת דופן בדברי רש"י;

[כ: (א) ברוב המקומות כותב רש"י בלשון סתמית: "ורבותינו דרשו" וכיו"ב, מבלי לפרש מקור הפירוש, אם בגמרא או במקום אחר. (ב) גם כאשר מציין רש"י בפירוש לגמרא, הרי הוא נוקט בלשון "פירשו .. במסכת פלונית" וכיו"ב¹⁵, והלשון "מצינו (בגמרא)" אינה רגילה כלל].

ולדרכנו יש לבאר, דנתכוון בזה רש"י להדגיש שהפירוש ד"יין ישן" אינו מתאים כ"כ בלשון המקרא "מטוב מצרים" (כי תיבות אלו כשלעצמן משמען באופן אחר, וכן"ל בארוכה) – אלא זהו פירוש מחודש ש"מצינו בגמרא"; והיינו, שכיון והגמרא ענינה הוא בעיקר פירוש ההלכות (ולא ביאור לשון המקרא כשלעצמו), לכן "לומדת" הגמרא את הענין כפי שמתאים להלכה של כיבוד אב, ומצד זה מתאים היה שיוסף ישלח דוקא "יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו".

שבירתן זוהי טובתן

ויש להוסיף, שבזה שרש"י מקדים להפירוש הב' – "גריסין של פול" – שהוא "מדרש אגדה", רמז רמז לנו שמלבד היותו של פירוש זה מיוסד בפשט התיבות "מטוב מצרים" (כן"ל), הרי שבדרך המדרש והאגדה יש שייכות פנימית בין "גריסין של פול" לנידון דידן (בנוסף לפשטות הענין שהיה מאכל חשוב במצרים כו').

והביאור בזה:

ידע יוסף כי בד בבד עם השמחה שתהיה ליעקב מהבשורה הטובה אשר "עוד יוסף חי", הרי עדיין יישאר הצער על כל אותם שנים רבות שבהם לא היו ביחד; ובפרט אשר יש חשש גדול כי עתה יודע ליעקב שזה שירד יוסף למצרים בא לו מזה שאחיו מכרוהו¹⁶, ומובן שהדבר יגרום לצער מיוחד.

ומתוך כוונה למנוע צער זה ולכל הפחות למעטו – שלח יוסף לאביו "גריסין של פול", שבזה רמז לאביו כי אין להצטער על כל מה שאירע בעבר.

דהנה, "גריסין של פול" היינו "פולים שבורים לחלקים"¹⁷, וכמו "ויגרס בחצץ"¹⁸ שפירושו מלשון שבירה; ודוקא "פולים שבורים" אלו – היו מאכל חשוב ביותר בארץ מצרים.

ורמז בזה יוסף לאביו, שישנם דברים שמביאים תועלת גדולה דוקא על ידי שמחלקים ומפרידים אותם; ועל דרך זה בנידון דידן, שדוקא על ידי שאחי יוסף מכרוהו למצרים והפרידוהו מאת כולם, יצאה הטובה – "כי למחיה שלחני אלקים לפניכם" – ובמילא אין ליעקב להצטער על המכירה והפירוד, כיון שדוקא בדרך זו צמחה תועלת רבה וגדולה.

(חלק י – ויגש ב)

16. ראה אור החיים פרשתנו מה, כו. וכן משמע מפרש"י בפ' ויחי – מט: ו, ט. נ: טז – אשר לבסוף נודע ליעקב שיוסף נמכר על ידי אחיו.

17. לשון הגור אריה.

18. איכה ג, ט.